

ומתרצת הגמרא: **ורבי שמעון סובר: כיון שהנביא הדיח אין לך הדיוט גדול מזה!**

אמר רב הסדא:

ה**מחלוקת** של רבנן ורבי שמעון לגבי נביא ז-א שהדיח, אם עונשו בסקילה או בחנק, אינה אלא אם הדיח לעבוד עבודה זרה בלבד.

ושני אופנים נאמרו בזה —

א. **בעוקר את כל הגוף דעבודת כוכבים** שהוא אומר שנצטוו ברוח הקודש מפי הגבורה להתנבאות לעקור את כל האיסור של עבודה זרה מן התורה.

ב. **ובקיום מקצת וביטול מקצת דעבודת כוכבים** אם הוא מתנבא לעקור אפילו רק חלק מהאיסור של עבודה זרה.

ודוקא בעבודה זרה סוברים רבנן שעונשו בסקילה, משום שהפרשה של נביא שהדיח מדברת רק בעבודה זרה, כמו שנאמר "נלכה אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם".

ופסוק זה מדבר כשהוא עוקר את כל הגוף של עבודה זרה.

ואילו עוקר רק מקצת למדנו **דרחמנא אמר** בסוף אותה פרשה [שם ו] "להדיחך מן הדרך אשר צוך ה' אלקיך".

בהמשך הברייתא נאמר שרבנן סוברים שמדיחי עיר הנדחת בסקילה.

ודנה הגמרא: **מאי טעמא דרבנן?**

ומבארת הגמרא: משום שהם גמרי "הדחה" — "הדחה" שגם במדיחי עיר הנדחת נאמר לשון "הדחה" [שם יד] "וידיחו את יושבי עירם". ואנו למדים בגזירה שוה **או ממשית, או מנביא שהדיח שבשניהם** נאמר לשון "הדחה", ואמרנו ששניהם בסקילה, אף מדיחי עיר הנדחת עונשם בסקילה.

ורבי שמעון טעמו, משום שכאן במדיחי עיר הנדחת גם הוא קיבל מרבו שיש לדון גזירה שוה, ולכן הוא גמר "הדחה" — "הדחה" **מנביא שהדיח**, שעונשו בחנק לפי רבי שמעון, ואף מדיחי עיר הנדחת עונשם בחנק.

ודנה הגמרא: **ולגמרא ממשית מדוע לא לומד רבי שמעון את הגזירה שוה ממשית שעונשו בסקילה?**

ומתרצת הגמרא: **דנין מסית רבים** דהיינו מדיחי עיר הנדחת **ממשית רבים מנביא שמדיח** בנבואתו את הרבים, (144) **ואין דנין מסית רבים ממשית יחיד**.

ושואלת הגמרא: **אדרבה! דנין הדיוט מהדיוט** עדיף ללמוד מדיחי עיר הנדחת ממשית, ששניהם הדיוטות מאשר ללמוד מנביא שהדיח, שהרי **ואין דנין הדיוט מנביא?**

144. משמע שנביא המדיח הוא תמיד ברבים. ולא נתפרש כמה הם רבים. ונראה דרצה לומר שאם הוא ירא מאנשים ואינו אומר ברבים אינו

ואגב כך נכתבה כל הפרשה. [בעמוד הבא על רש"י ד"ה אבל].

ואנו דורשים "מן הדרך" – אפילו מקצת מן הדרך, שאפילו נתבא לבטל רק מקצת מאיסור עבודה זרה הוא חייב סקילה.

אבל עוקר הגוף דשאר מצות אם הוא מתבא לעקור אפילו מצוה שלימה משאר המצוות דברי הכל בחנק.

משום שאר מצוות, שייך לפרשה אחרת של נביא שמתבא מה שלא שמע, ושם לא נאמר לשון "הדחה" – כדי שנלמוד גזירה שוה ממסית שענשו בסקילה – אלא נאמר "ומת הנביא ההוא" וסתם מיתה הוא בחנק.

וקיום מקצת וביטול מקצת דבשאר מצות אם נתבא לעקור רק חלק ממצוה בשאר מצוות דברי הכל פטור ואפילו מחנק.

משום שבפרשה זו של המתבא מה שלא שמע, נאמר "אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא ציויתיו לדבר".

ואנו דורשים "דבר" שלם – ולא חצי דבר, שעל חצי מן המצוה אינו נענש כלל במיתה.

מתיב רב המנונא: תניא: נאמר בפרשת נביא שהדיח "להדיחך מן הדרך אשר צוך ה' אלקיך ללכת בה".

ואנו דורשים מהיתור של המלים "ללכת בה" –

"ללכת" – זו מצות עשה ש"ללכת" משמע לעשות בקום ועשה.

"בה" – זו מצות לא תעשה [שלומדים גזירה שוה ממה שנאמר בקרבן חטאת "אשר חטא בה" שמדבר בלא תעשה].

ואי סלקא דעתך שכל פרשת נביא שהדיח מדברת רק בעבודת כוכבים, אם כן מצות עשה, בעבודת כוכבים היכי משכחת לה?

אלא ודאי שמדובר גם בשאר מצוות?

ומתרצת הגמרא: **תרגמה רב חסדא:** שיתכן בעבודה זרה מצות עשה של [שם יב ג] "ונתצתם את מזבחותם" שאותה ניבא נביא השקר לעקור.

רב המנונא אמר: מחלוקת רבנן ורבי שמעון היא בעוקר את כל הגוף של המצוה בין בעבודת כוכבים בין בשאר מצות משום שפרשת נביא שהדיח מדברת גם בשאר מצוות, כפי שמוכח מזה שדורשים מ"ללכת" שהכוונה למצות עשה, ורב המנונא לא נראה לו התירוץ של רב חסדא שמדובר במצות "ונתצתם".

וכמו כן הם חולקים בקיום מקצת וביטול מקצת דעבודת כוכבים כאשר התבא לעקור רק חלק מאיסורי עבודה זרה, משום דרחהמנא אמר "מן הדרך" – אפילו מקצת מן הדרך.

אך פסוק זה מדבר עדיין רק על עבודה זרה בלבד, משום ש"ללכת" [שממנו לומדים שאר מצוות] נאמר רק לאחר מכן, והוא אינו מדבר בעוקר חלק מהמצוה אלא כפי משמעות הכתוב "ללכת בה" דהיינו שעוקר

בכלל נביא המדיח. שכיון שהוא אומר בשם השם צריך לומר בריש גלי, ואם לאו הוא מראה

בנפשו שמשקר ואין חטאו גמור. חזון איש [כד ח].

את כל המצוה.

אבל קיום מקצת וביטול מקצת דבשאר מצות דברי הכל פטור לגמרי. (145)

תנו רבנן: המתנבא לעקור דבר מן התורה, חייב.

ואם התנבא לקיים מקצת ולבטל מקצת בשאר מצוות רבי שמעון פוטר.

ובעבודת כוכבים, אפילו לבטל רק מקצת, כגון שהוא אומר: היום עיבודה את העבודה זרה ולמחר בטלוח תבטלו את העבודה זרה דברי הכל חייב.

ונחלקו האמוראים כיצד לפרש את הברייתא הזאת —

אביי סבר לה כרב חסדא בנוגע לביאור המחלוקת של רבנן ורבי שמעון, ולכן מתרין לה את הברייתא כרב חסדא.

רבא סבר לה כרב המנונא, ולכן מתרין לה כרב המנונא.

אביי סבר לה כרב חסדא ומתרין לה כרב חסדא —

המתנבא לעקור דבר מן התורה היינו שעוקר את כל הגוף בשאר מצוות, ולכן דברי הכל כחנק ואפילו לרבנן, שהרי פרשת נביא המדיח שעונשו בסקילה מדברת רק בעבודה זרה, ואילו שאר מצוות שייך לפרשה של מתנבא מה שלא שמע, שעונשו כחנק.

לקיים מקצת ולבטל מקצת בשאר מצוות רבי שמעון פוטר לגמרי, והוא הדין לרבנן שרק "דבר" שלם ולא חצי דבר. (146)

ובעבודת כוכבים אפילו אמר היום עיבודה ולמחר בטלוח חייב מיתה.

145. רש"י מבאר שלפי זה צריך לומר שהפרשה של המתנבא מה שלא שמע אינה מדברת כלל בדברי תורה אלא בדברים בעלמא, כגון צדקיה בן כנענה שניבא בשקר לאחאב בניין המלחמה. שאם בדברי תורה, הרי ממה נפשך, אם הוא עוקר רק מקצת מן המצוה הוא פטור משום "דבר ולא חצי דבר". ואם הוא בא לעקור את כל המצוה הרי הוא בכלל פרשת נביא שהדיח שעונשו בסקילה.

והר"ן כתב שתימה גדול לומר כך שהמתנבא לעקור חלק ממצוה יהא קל מהמתנבא מה שלא שמע בשאר דברים, שהרי גם הוא התנבא מה שלא שמע, ומה לי אם התנבא על כל המצוה או רק על חלק מהמצוה?

והביא גירסא אחרת "אבל קיום מקצת וביטול מקצת דשאר מצות דברי הכל פטור עד דמתידע

לך" [גם לעיל בדברי רב חסדא].

שאמנם גם על חלק ממצוה חייב משום נביא שקר, אך זה רק כאשר ידוע לנו בודאי שהוא מתנבא בשקר, שאם לא כן יתכן שהוא נביא אמת, והשם ציוה לו לבטל מקצת מן המצוה דהיינו רק לפי שעה כמו אליהו בהר הכרמל [הר"ן מפרש "ביטול מקצת וקיום מקצת" כמו שהברייתא אומרת לקמן "היום עיבודה ולמחר בטלוח" דהיינו רק לפי שעה]. אבל כשהוא עוקר את כל המצוה דהיינו שהמצוה נתבטלה לעולם, הורגים אותו מיד, שדבר ברור הוא שאין הקדוש ברוך הוא עוקר מצוה שלימה לעולם, וכיון שזה עקרה התברר שהוא נביא שקר.

146. ומה שנקט לפי רבי שמעון, כדי שנדע מתוך זה שמה שנאמר ברישא "חייב" היינו

באיזו מיתה?

מר כדאית ליה, ומר כדאית ליה לפי רבנן הוא חייב סקילה משום נביא המדיח. ולפי רבי שמעון הוא חייב חנק כדין נביא המדיח לשיטתו.

רבא סבר לה כרב המנונא ומתרין לה כרב המנונא —

המתנבא לעקור דבר מן התורה היינו שעוקר את כל הגוף בין בעבודת כוכבים ובין בשאר מצות, חייב מיתה.

מר כדאית ליה ומר כדאית ליה לפי רבנן הוא חייב סקילה משום נביא שהדיח, ולפי רבי שמעון הוא חייב חנק כדין נביא שהדיח לשיטתו.

לקיים מקצת ולבטל מקצת בשאר מצות, רבי שמעון פוטר לגמרי והוא הדין לרבנן "ללכת בה" משמע שהוא עוקר את כל המצוה. (147)

ובעבודת כוכבים אפילו אומר לו היום עיבדה ולמחר בטלדה חייב מיתה.

מר כדאית ליה ומר כדאית ליה לפי רבנן

הוא חייב סקילה, ולפי רבי שמעון הוא חייב חנק.

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: בכל דבר שבתורה אם יאמר לך נביא המוחזק לנביא אמת: עבור על דברי תורה מפני שהוא צורך השעה, כגון אליהו הנביא בהר הכרמל שאמר לעבור על איסור שחוטי חוץ שמע לך!

חוץ מעבודת כוכבים שאפילו הוא מעמיד לך חמה באמצע הרקיע ואומר לך: עבוד עבודה זרה אל תשמע לך!

תניא: רבי יוסי הגלילי אומר: הגיע תורה לסוף דעתה של עבודת כוכבים שיש לה כח לשנות את הטבע לפיכך נתנה תורה ממשלה בה כלומר שאפילו אם תראה שהנביא שאומר לעבוד עבודה זרה מושל ועושה כרצונו, כגון שהוא מעמיד לך חמה באמצע הרקיע כמו שנאמר [שם יג ב] "ונתן אליך אות או מופת" אל תשמע לך!

תניא: אמר רבי עקיבא: חס ושלום שהקדוש ברוך הוא מעמיד חמה לעוברי רצונו שלא יתכן שנביא שקר יוכל להעמיד חמה באמצע רקיע אלא מה שנאמר "ונתן אליך אות או מופת", היינו כגון חנניה בן עזר,

כדי להשיענו רבותא שאפילו מחנק של רבי שמעון הוא פטור, וכל שכן מסקילה שרבנן מחייבים בעוקר הכל.

וכתב מהרש"א שלכן לא ביאר רש"י גם לעיל אצל רב חסדא כן [ראה הערה קודמת]. משום שלפי רב חסדא אין רבותא יותר לרבי שמעון מלרבנן, שהרי בשאר מצוות לכולי עלמא יש רק חנק ולא סקילה לפי רב חסדא.

במיתת חנק לדברי הכל. שהרי לפי רבי שמעון יש רק מיתת חנק בכל האופנים של נביא שהדיח. ואם היה כתוב בסיפא סתם פטור, הייתי אומר שהחייב של הרישא תלוי במחלוקת רבנן ורבי שמעון, ומר כדאית ליה ומר כדאית ליה. רש"י.

147. כאן כתב רש"י שלכן נקט לפי רבי שמעון

שמתחילתו היה נביא אמת ולבסוף נעשה נביא שקר.

ואף כאן מדובר שהנביא נתן את האות על נבואה אחרת בעודו נביא אמת, ולאחר מכן כשנעשה נביא שקר הוא אומר לעבוד עבודה זרה על סמך האות ההוא שהוחזק בו לנביא אמת.

שנינו במשנה: וזוממי בת כהן.

ודנה הגמרא: מנהני מילי שהעדים זוממים בבת כהן נידונים במיתת הבעל ולא במיתתה?

אמר רב אחא בריה דרב איקא: דתניא: רבי יוסי אומר: מה תלמוד לומר [דברים יט יט] "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" שהיה לו לכתוב רק "כאשר זמם" בלבד, ולמה נכתב "לאחיו"?

אלא לפי שכל העדים המזוממין שבתורה

זוממיהן ובועליהן כיוצא בהן כלומר הואיל ותמיד הבוועלים נידונים באותה מיתה של הנבעלת, אם כן ודאי שהעדים זוממים אף הם יענשו באותה מיתה שזממו להם.

אך בת כהן שזינתה, שהדין הוא שרק היא בשריפה ואין בוועלה בשריפה, מעתה לגבי העדים זוממין, אינו יודע באיזו מיתה לחייבם?

אם לו הוקשו שמחייבים אותם את המיתה שזממו לו דהיינו חנק. אם לה הוקשו ומחייבים אותם שריפה כפי שזממו לה?

כשהוא אומר "לעשות לאחיו" הרי אנו למדים: לאחיו — ולא לאחותו! שבכל מקום שהעדים באים לחייב בעדותם איש ואשה, ודין האיש שונה מזו של האשה, הרי מחייבים אותם במיתת האיש ולא במיתת האשה.

הדרן עלך אלו הנחנקין

פרק חלק

הקדמה

כתב הרמב"ם⁽¹⁾: "וכל אלו הדברים [ענייני מלחמת גוג ומגוג וימות המשיח] וכיוצא בהן, לא ידע אדם איך יהיו – עד שיהיו, שדברים סתומין הן אצל הנביאים, גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו, אלא לפי הכרע הפסוקים, ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו.

ועל כל פנים אין סדור הויית דברים אלו ולא דקדוקיהן עיקר בדת, ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות, ולא יאריך במדרשות האמורים בעניינים אלו וכיוצא בהן, ולא ישימם עיקר, שאין מביאין לא לידי יראה ולא לידי אהבה. וכן לא יחשב הקצין, אמרו חכמים [להלן בפרקנו⁽²⁾] תפח רוחם של מחשבי הקצים, אלא יחכה ויאמין בכלל הדבר כמו שבארנו".

מכל מקום, היות והפרק שלפנינו עוסק [בין היתר] ברבים מן העניינים שיארעו באחרית הימים, על כן מהראוי להקדים ולהביא בתמצית את עיקרי מאורעות אחרית הימים המוזכרים בפרקנו, או השייכים למוזכר בפרקנו.

ואלו הם:

א. מלחמת גוג ומגוג [וביאאת אליהו הנביא].

ב. ביאת המשיח. ג. תחית המתים, חורבן העולם, ועולם הבא.

א. מלחמת גוג ומגוג.

כתב הרמב"ם⁽³⁾: "קודם מלחמת גוג ומגוג, יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם, שנאמר: "הנה אנכי שולח לכם את אליהו וגו'". ואינו בא וכו' אלא לשום שלום בעולם, שנאמר והשיב לב אבות על בנים.

יש מן החכמים שאומרים, שקודם ביאת המשיח יבא אליהו".

כתוב בספר יחזקאל [פרק לח]: "והיה ביום ההוא ביום בוא גוג על אדמת ישראל נאם ה' אלקים תעלה חמתי באפי: ובקנאתי באש עברתי דברתי אם לא יהיה רעש גדול על אדמת ישראל: ורעשו מפני דגי הים ועוף השמים וחית השדה וגו': ונהרסו ההרים ונפלו המדרגות וכל חומה לארץ תפול".

עיקרה של מלחמה זו הוא, שיבוא מלך ששמו "גוג" [ושמה של ממלכתו הוא "מגוג"], ויקבץ את כל הממלכות לעלות למלחמה על ירושלים.

אותו חיל יצליח בסופו של דבר לכבוש את ירושלים, כפי שנאמר בזכריה [יד, ב]: "ויאספתי את כל הגוים אל ירושלים למלחמה, ונלכדה העיר ונשטו הבתים וגו'".

1. פרק י"ב מהל' מלכים הל' ב'.

3. שם.

2. בדף צז ב.

נדחי ישראל, הרי זה משיח בודאי".

כמו כן מובא בפרקנו, שהמשיח יהיה "מורח ודאין". שיוכל לדון ולהכריע את הדין על פי הריח.

ג. ימות המשיח.

אמר שמואל⁽⁷⁾: אין בין העולם הזה לימות המשיח, אלא שעבוד מלכיות בלבד. והיינו, שלא יהיה בימות המשיח שינוי מהנהגת העולם בדרך הטבע.

אבל, העולם ישוב למצבו קודם חטא אדם הראשון. ולכן, למרות שאמרנו שלא יהיה חדש תחת השמש בימות המשיח, בכל זאת מצאנו בחז"ל דברים מופלאים שיהיו באותם ימים. כגון:

"ונתנה הארץ יבולה", לא כדרך שעושה עכשיו, אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון, ביום שנזרעה, בו ביום עשתה פירות.

עתידין כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות.

עתידה ארץ ישראל שתוציא פת אפויה וכתונת פסים. ועוד כגון אלו.

ובנבואת ישעיה נאמר: "וגר זאב עם כבש, ונמר עם גדי ירבץ"⁽⁸⁾.

לאחר מכן ילחם בהם ה' מהשמים, כפי שנאמר בספר יחזקאל [לח, כב]: "ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית אמטיר עליו ועל אגפיו ועל עמם רבים אשר אתו".

ואף הגוים עצמם יהרגו איש את רעהו, כפי שנאמר [יחזקאל לח, כא]: "חרב איש באחיו תהיה".

הרמב"ם⁽⁴⁾ כתב, שמלחמה זו תהיה בתחילת ימות המשיח. אבל במדרש רבה איתא, שהמלחמה תהיה קודם ביאת המשיח.

ב. ביאת המשיח

בתחילה יבוא משיח בן יוסף, והוא יהרג בזמן מלחמת גוג ומגוג⁽⁵⁾.

אחריו יבוא משיח בן דוד⁽⁶⁾.

המשיח יחזיר מלכות בית דוד ליושנה. יבנה את בית המקדש, ויקבץ נדחי ישראל, וחזורין כל המשפטים בימיו כשהיו קודם חורבן הבית. דהיינו, מקריבין קרבנות, עושין שמיטין ויובלות, וכיוצא בזה.

ישנם סימנים המוכיחים על האדם שהוא המשיח, כפי שכתב הרמב"ם [פי"א מהל' מלכים]: "הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו וכו' וילחם מלחמות ה' וכו'. אבל אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו, וקיבץ

4. שם הל' י"ב.

5. כפי שמובא במס' סוכה [נב א] על נבואת זכריה: וספדה הארץ משפחות משפחות וגו', שההספד יהיה על משיח בן יוסף שיהרג.

6. בפרקנו [צב ב] מובא, שעתידי הקב"ה להקים

לישראל דוד אחר שימלוך עליהם. ודוד שהיה מלך ישראל, יהיה המשנה לו.

7. ברכות לד ב, סנהדרין צט א.

8. הרמב"ם [הל' מלכים פרק יב הל' א] כתב שהוא דרך משל, שיהיו ישראל יושבין לבטח עם

שהיו קודם מיתתם, על הטוב שעשו בעולם הזה⁽¹⁴⁾.

וכתב הר"ן⁽¹⁵⁾, שזמנה של תחית המתים הוא לאחר שיכלו ימי המשיח. כלומר, לפי השיטה [שהובאה לעיל] שימות המשיח ימשכו ארבעים שנה, הרי שתחית המתים תהיה לאחר ארבעים שנה מזמן ביאת המשיח. וכן כיוצא בזה.

נחלקו הראשונים בענין תחית המתים, האם אותו מצב שיהיה בתחית המתים, שהנשמה נמצאת בתוך הגוף, ימשך לנצח⁽¹⁶⁾, וזהו בעצם עולם הבא.

או, שאחר כך תפרד הנשמה מהגוף אל עולם הנשמות, ותקבל שם שכרה. וזהו עולם הבא. ועל אותו זמן אמרו חז"ל: צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה⁽¹⁷⁾.

בגמרא בהמשך הפרק⁽¹⁸⁾ מובא: "אמר רב קטינא, שית אלפי שני הוי עלמא, וחד חרוב. שנאמר: ונשגב ה' לבדו ביום ההוא". ובפשטות הכוונה היא על הזמן שבין ימות

יש אומרים⁽⁹⁾, שבאותם ימים יקומו משה ואהרן לתחיה, להורות לעם את הדרך ילכו בה, ואז יתנו לאהרן תרומות. ויש אומרים⁽¹⁰⁾ שעמם יקומו גם הצדיקים שציפו לגאולה.

התועלת באותם ימים היא, שיהיו ישראל פנויים לעסוק בתורה וחכמתה, כדי שיזכו לחיי עולם הבא⁽¹¹⁾.

בפרק שלפנינו⁽¹²⁾ מובאות מספר דעות, כמה זמן ימשכו ימות המשיח. יש אומרים ארבעים שנה, ויש אומרים שבעים שנה, ועוד ועוד דעות.

ג. תחית המתים, חורבן העולם באלף השביעי, ועולם הבא.

כבר הבאנו לעיל, שיש אומרים שתהיה תחיה אחת בתחילת ימות המשיח, בה יקומו משה ואהרן וצדיקי ישראל.

לאחר מכן, תהיה תחיה כללית, לכל ישראל שיזכו לה⁽¹³⁾. ומטרתה של אותה תחיה היא, לתת גמול לגוף עם הנשמה יחדיו, כפי

13. כי יש שאינם זוכים לה, כגון עמי הארץ, כדאיתא במס' כתובות [קיא ב]: עמי הארץ אינם חיים.

14. יד רמה [בהקדמה בתחילת פרק חלק], ועוד.

15. סנהדרין שם.

16. יד רמה בתחילת פרקין, ועוד ראשונים.

17. רמב"ם בפירושו המשניות בפרקין, ובעוד מקומות.

18. צא א.

רשעי נכרים. עיי"ש.

אבל הראב"ד כתב: "והלא בתורה והשבת חיה רעה מן הארץ".

9. ערוך לנר [צ ב].

10. ריטב"א במס' תענית [ל ב], ובמס' ראש השנה [טו ב]. והיינו, כדי שיזכו לראות בטובתן של ישראל, ובבנין בית המקדש.

11. רמב"ם [פיי"ב מהל' מלכים הל' ד', ובפירושו המשניות סנהדרין תחילת פרק חלק].

12. בדף צט א.

ומצאנו עוד שיטה⁽²²⁾, שאכן יחרב העולם, אבל לא יהיה זה באלף השביעי, אלא באלף החמישים, שהוא יובל. ועד אז, בכל אלף שביעי יחרב העולם שביעית החורבן, עד שבשנת החמישים יחזור העולם לתוהו ובוהו, כפי שהיה קודם הבריאה.

מתנתין

כל עם ישראל⁽²³⁾ יש⁽²⁴⁾ להם חלק⁽²⁵⁾ לעולם הבא⁽²⁶⁾ ⁽²⁷⁾. שנאמר: "ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ"⁽²⁸⁾ נצר מטעי

המשיח לעולם הבא, כפי שיתבאר שם. בביאור אותו חורבן, ישנן מספר שיטות: יש אומרים⁽¹⁹⁾, שהעולם יחרב עד שיהיה במצב של קודם הבריאה, תוהו ובוהו. ויש אומרים⁽²⁰⁾, שאין הכוונה כלל על חורבן העולם, אלא שיחרב ויתבטל היצר הרע. ויש אומרים⁽²¹⁾, שאין הכוונה לאלף אחר מלבד ששת אלפי שנות העולם הזה. אלא אחד מאותם אלפים, דהיינו האלף השישי, יהיו בו פורעניות וצרות רבות.

יהיו ש"י עולמות. כדאיתא לקמן: עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות.

25. נקט "חלק" משום שאין החלקים לעולם הבא שוים. כדאמרין [בבא בתרא עה א, עיי"ש]: "כל צדיק וצדיק נכוה מחופתו של חברו". מהרש"א.

26. ברש"י שבעין יעקב איתא: מעיקרא איירי בד' מיתות ואזיל ומפרש להו לכולהו. ואמר, אעפ"י שעברו עבירות, כיון שקבלו דינם, הרי הן ככל ישראל, ויש להם חלק לעולם הבא. והדר מפרש הני שאין להם חלק לעולם הבא. וכן כתב המהרש"א.

וברש"י שלפנינו פירש, שבפרקים הקודמים נתבאר דין ד' מיתות, ועתה מפרש אותם שאין להם חלק לעולם הבא.

27. בגמרא במס' כתובות איתא: "כל דהוה באשכבתיה דרבי מזומן הוא לחיי עולם הבא" [עיי"ש]. והקשו התוס' שם, הלא כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא [כדאיתא הכא]! ופירש הרב ר' מאיר, דכל היכא דאמר "מזומן לחיי עולם הבא" היינו בלא דין ובלא יסורין. גליון הש"ס.

28. כתב התוספות יום טוב בשם הרמב"ם, שמה

19. ראב"ד [הל' תשובה פ"ג הל' ח']. וכן סוברים עוד ראשונים.

20. רבינו בחיי [בראשית ב' ג']: "יום שביעי כנגד אלף השביעי, שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים, והוא אחר ימת המשיח ותחיית המתים, ובני תחיית המתים יזכו אליו ויתענגו בגוף ובנפש תענוג שאין לו סוף".

21. המאירי [בפתיחה למס' אבות].

22. רבינו בחיי [במדבר י" ל"ה], ועוד.

23. בחידושי גאונים הביא, שיש לדקדק במאמר התנא. שאם כוון לומר שכל איש ישראל, אחד חכם ואחד רשע ואחד שאינו יודע, כולם יש להם חלק לעולם הבא, הנה באמת עוול גמור הוא. וכי משוא פנים יש בדבר, שדווקא כל ישראל יזכו, ולא אומות העולם, והיה כצדיק כרשע!?

וביאר, שאין נקרא ישראל באמת — כי אם אשר הוא צדיק. שהרי ישראל שמתנהג על פי התורה, על כרחך שהוא צדיק. וממילא, כל שהוא ישראל באמת — הוא בן עולם הבא. ועיי"ש עוד שהאריך בזה.

24. כתב בעץ יוסף, שנקט "יש", כי לכל ישראל

מעשה ידי להתפאר". והיינו, עמך כולם, אף החוטאים, לאחר שקיבלו את עונשם, והומתו בד' מיתות — צדיקים הם, וירשו עולם הבא⁽²⁹⁾.

ואלו הם שאין להם חלק לעולם הבא⁽³⁰⁾:

א. האומר שאין תחיית המתים מן התורה [כלומר, שאומר שאין רמז לתחיית המתים מן התורה, אף שהוא מודה שאכן תהיה תחיית המתים]⁽³¹⁾.

ב. והאומר שאין תורה מן השמים.

ג. ואפיקורוס [בגמרא יתפרש מיהו

אפיקורוס]⁽³²⁾.

רבי עקיבא אומר: אף הקורא בספרים החיצונים [בגמרא יתפרש מהם ספרים חיצונים], אין לו חלק לעולם הבא.

וכן הלוחש על המכה ואומר: "כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך", אין לו חלק לעולם הבא⁽³³⁾.

אבא שאול אומר: אף ההוגה את שם השם באותיותיו. שאסור להגות את השם כפי שהוא כתוב, אלא צריך לאמרו בלשון אדנות⁽³⁴⁾.

המתים מן התורה. ואפילו יהא מודה ומאמין שיחיו המתים, אלא שהוא טוען שאין רמז לכך בתורה, כופר הוא. שהואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה, מה לנו ולאמונתו? וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא, אם אין זה רמוז בתורה? הלכך כופר גמור הוא.

32. אפיקורוס — לשון הפקר הוא.

והר' בנימין מוספאי [בעל מוסף הערוך] כתב, ש"אפיקורוס" הוא שם של פילוסוף יווני כופר בהשאת הנפש. וחכמינו העתיקו מלה זו למבוזה חכמים ודבריהם הנאמרים באמת.

33. בגמרא להלן [קא א] מבואר, דהיינו דווקא כשרוקק לפני שלוחש על המכה. ואין לו חלק לעולם הבא, משום שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה. עיי"ש.

34. כתבו התוס' במס' סוכה [ה א]: "אעפ"י שיו"ד ה"א שם גמור, אין זה הוגה שם באותיותיו אם מזכיר שתי אותיות, כיון דאינו מזכירם לשם שם שלם. ועוד, ההוגה שם באותיותיו פירש בקונטרס שדורש אותיות של שם בן ארבעים ושנים אותיות. ואף על פי כן

שנאמר בפסוק "ארץ" — משל הוא. והיינו לשיטתו, שהוא סובר שעולם הבא הוא עולם הנשמות [כפי שהובא בהקדמה]. אבל לשיטה השניה שהבאנו, שעולם הבא הוא אחר תחית המתים, יהיה "ארץ" כמשמעו.

ובכן יהודיע כתב, דמהכא ראייה לעולם הבא. שאם הכוונה ב"ארץ" היא כפשוטו, ארץ של עולם הזה, הא חזינן דלא הכי הוא. שהרי כמה צדיקים גלו מהארץ, ואין להם חלק בה. ועל כרחק מדובר על עולם הבא. ולכן נקט "לעלם" בלא וי"ו, לשון העלמה, שמדובר בארץ שהיא נעלמת ואינה גלויה.

29. מהרש"א. עיי"ש מה שביאר עוד.

30. עיי' בתוס' סוטה [ה א, ד"ה כל אדם] שהקשו, הרי יש עוד כמה מקומות שאמרו שאין להם חלק לעולם הבא, כגון ההיא דהתם "כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער", "מתים שבחול" אינם חיים" [כתובות קיא א], ועוד מקומות.

31. כך כתב רש"י. דהיינו, שהוא כופר במדרשים דדרשינן בגמרא לקמן מניין לתחיית

שלשה מלכים שמלכו בישראל, וכן ארבעה הדיוטות שהיו בישראל — אין להן חלק לעולם הבא.

ואלו הם אותם שלשה מלכים:

ירבעם,

אהאב,

ומנשה.

רבי יהודה חולק על תנא קמא ואומר: מנשה — יש לו חלק לעולם הבא. שנאמר: "זיתפלל אליו וישמע תחנונו וישיבהו ירושלים למלכותו וידע מנשה כי ה' הוא האלקים".

אמרו לו: למלכותו אמנם השיבו הקדוש ברוך הוא, שכן היא משמעות הכתוב: "וישיבהו ירושלים למלכותו". אבל — ולא לחיי העולם הבא השיבו.

ואלו הם ארבעה ההדיוטות שאין להם חלק לעולם הבא:

בלעם,

ודואג,

ואחיתופל,

וגחזי.

ובגמרא יתבאר מנין לנו שאותם מלכים והדיוטות אין להם חלק לעולם הבא.

גמרא

והוינן בה: וכל כך למה? כלומר, מה חמור כל כך בזה שאומר שאין תחיית המתים מן התורה, עד שעונשו הוא שלא יהיה לעתיד? (35)

ואמרינן: תנא [כך שנינו בבביתא]: הוא כפר בתחיית המתים, לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים, ולא יבוא לחיי עולם הבא. שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא — מדה כנגד מדה הן (36) (37).

דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מניין שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה הן?

שנאמר בזמן שצר מלך ארם על שומרון, והיה רעב גדול בארץ: "ויאמר אלישע שמעו דבר ה' וגו' כעת מחר סאה סלת בשקל וסאתים שערים בשקל בשער שומרון". דהיינו, שתחת שעד עתה היה יוקר גדול בארץ, עד שהיה נמכר ראש חמור בשמונים

נזהרין בכל השמות.

ובמס' שבועות [לה אן] כתבו, שאם הוגה את השם, אבל אינו מתכוין להזכרת השם, אלא לענין אחר, יתכן שמותר. עיי"ש.

36. כך מצינו גם במשנה במס' סוטה [ח ב]: "במדה שאדם מודד — בה מודדין לו. היא קשטה את עצמה לעבירה — המקום נוולה וכו'". עיי"ש. ועיי' בגמרא שם. ועיי' מהרש"א ד"ה מנין.

37. ביאר בעיון יעקב, שאף תחיית המתים הוא דבר כללי, והיה ראוי שהכופרים בה יעמדו לתחיה, כדי שיראו ששיקרו במה שכפרו, ואחר

35. ודאי שכפירה גדולה היא. אבל למה הקדים כפירת תחית המתים קודם לכפירת תורה מן השמים ואפיקורסים? מהרש"א.

כסף, יהיה שבע גדול, שתימכר סאה סולת בשקל.

ובתיב: "ויען השליש אשר למלך נשען על ידו [דהיינו, השליש שהמלך נשען על ידו] את איש האלהים, ויאמר: הנה ה' עושה ארבות בשמים, יהיה הדבר הזה?"

דהיינו, שאמר השליש לנביא בלעג: אפילו אם יעשה ה' ארובות בשמים, ויוריד דרכן חיטים ושעורים על הארץ, האם יתכן שיהיה כדבר הזה!

והשיבו הנביא: "ויאמר: הנך ראה בעיניך — ומשם לא תאכל". דהיינו, אתה תראה שאכן יהיה הזול הזה, אבל לא תאכל משם, כי תמות מיד.

ובתיב: "ויהי לו כן, וירמסו אתו העם בשער וימת".^{ב-צ}

הרי שנהג בו ה' מדה כנגד מדה. שבדבר שכפר בו — בו עצמו נידון. שלא אכל משם, ונרמס ברגלי הבאים לקנות.

מקשה הגמרא: ודילמא קללת אלישע גרמה ליה שימות, שהרי קיללו אלישע: "הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל"?

דאמר רב יהודה אמר רב: קללת חכם, אפילו על חנם היא באה ומתקיימת! (38)

מתרצת הגמרא: אם כן, אם אכן קללת אלישע גרמה לו, לכתוב קרא: "וירמסוהו וימת", ודי בכך.

מאי האי דכתיב "וירמסוהו בשער"?

משמע — על עסקי שער. דהיינו, שער היוקר והזול של התבואה. שאמר אלישע שהתבואה תהיה זולה כל כך, עד שתמכר סאה סולת בשקל, וסאתיים שעורים בשקל. והשליש כפר בדבר, ואמר שלא יתכן כדבר הזה.

ועתה דנה הגמרא בעיקר דברי משנתנו, שהכופר בכך שיש רמז לתחיית המתים מן התורה, אין לו חלק לעולם הבא.

מניין לתחיית המתים מן התורה?

שנאמר בענין תרומת מעשר, שצריך הלוי לתת לכהן מעשר מן המעשר שקיבל מישראל: "ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן".

ויש לתמוה, היאך יתנו הלויים מעשר לאהרן, וכי אהרן לעולם קיים? (39) וחלא לא

התחיה ידונו אותם!

לכן מביאה הגמרא ראייה מהשליש, שהיה דומיא דהכי, שכיחש בדברי הנביא, ולא האמין בנבואתו, והיה ראוי שיראה תחילה שיתקיימו דברי הנביא, ואחר כך ידונו אותו. אלא שמדותיו של הקדוש ברוך הוא כן הוא.

38. באמת כאן לא היתה הקללה על חינם. ועיי'

במס' ברכות [נו א].

39. לאו דווקא, אלא כלומר, הלא לא נגזר עליו שיחיה כל כך. רש"י.

וביד רמה פירש: "וכי אהרן לעולם קיים" שפירט לך הכתוב לאהרן ולא לזולתו? אלא על כרחך הוא הדין לשאר כהנים. ומה תלמוד לומר "לאהרן", מלמד שעתיד לחיות, וישראל נותנין לו מתנות.